

Cultuureducatie in de brede school

Literatuurselectie ter gelegenheid van de conferentie Cultuureducatie in de brede school, oktober 2010

Inhoud

Vooraf	5
Literatuur	7
Algemeen	7
Cultuureducatie en de Brede School	7
Samenwerking	10
Cultuureducatie en cultureel burgerschap	13
Doorlopende leerlijn kunst- en cultuureducatie	13
Combinatiefuncties	14
Gezamenlijk gebruik van de ruimtes	15
Kunstmagneetscholen	16
Organisatie Brede school en gemeenten	16
Omgevingsonderwijs	17
Bibliotheek Cultuurnetwerk Nederland	18

Vooraf

Cultuureducatie in de brede school bevat een literatuurselectie gemaakt uit de collectie van de bibliotheek van Cultuurnetwerk Nederland. De uitgave is samengesteld ter gelegenheid van de conferentie Cultuureducatie in de brede school op 5 oktober 2010 in Utrecht.

Naast een algemene literatuurselectie worden er ook literatuurtips gegeven bij enkele specifieke onderwerpen die tijdens de conferentie aan bod kwamen.

Ook op Cultuurplein en de website van het Landelijk Steunpunt Brede Scholen vindt u veel informatie over deze onderwerpen.

<http://www.cultuurplein.nl/po/cultuurscholen/bredeschool>

<http://www.bredeschool.nl/bibliotheek/literatuur-op-thema.html>

De genoemde literatuur is te leen of in te zien bij de bibliotheek van Cultuurnetwerk Nederland. De catalogus is online te raadplegen: www.cultuurnetwerk.nl. Hier vindt u ook informatie over de mogelijkheid om publicaties per post te ontvangen en over de leen- en inschrijffvoorwaarden. Voor mondelinge informatie kunt u telefonisch contact opnemen met de infobalie: 030-236 12 00.

De bibliotheek van Cultuurnetwerk Nederland, gevestigd in hartje Utrecht, op loopafstand van het Centraal Station, is geopend op maandag van 13.30 tot 17.00 uur en van dinsdag tot en met vrijdag van 9.30 tot 17.00 uur. Zie www.cultuurnetwerk.nl of bel 030-236 12 00 voor afwijkende openingstijden vanwege feestdagen en vakantieperioden.

Cultuurnetwerk Nederland
Ganzenmarkt 6
Postbus 61
3500 AB Utrecht
T 030-236 12 00
F 030-236 12 90
I www.cultuurnetwerk.nl
E info@cultuurnetwerk.nl

Literatuur

ALGEMEEN

De brede school; wat worden kinderen daar beter van? : zelfevaluatie door brede scholen / M. Koekkoek ... [et al.], A-M. de Rooter (medewerker). - Utrecht : APS, 2010. - 92 p. : fig. - Met lit.opg. en bijl.

Wat levert de brede school uiteindelijk op en wat zijn de voordelen voor de kinderen? Deze publicatie is een handreiking voor partners van en betrokkenen bij de brede scholen die zicht willen krijgen op de opbrengsten voor kinderen en de brede school een kwaliteitsimpuls willen geven. Het biedt brede scholen een praktische beschrijving waarmee brede scholen zich zelf kunnen evalueren. Ze krijgen daarmee beter zicht op de opbrengst voor kinderen. Het resultaat van de werkwijze is de formulering van heldere doelen en een concreet plan van aanpak voor de toekomst. Met het beschreven instrumentarium kunnen de brede scholen zichzelf verantwoorden naar bijvoorbeeld de gemeente, de partners en besturen.

De brede kapitein : ervaringen van twee schoolleiders met hun Brede School / J. van Velsen. - [S.l.] : Etuconsult, 2008. - 51 p. : ill. - Met lit.opg. - ISBN 978-90-79979-01-1

In de Brede Kapitein beschrijft de auteur de ervaringen van zichzelf en die van Fred Molenberg. Beiden zijn directeur geweest van een brede basisschool in Almere. Van Velsen op Het Meesterwerk en Molenberg op De Archipel. Het boek gaat in op de rol van de brede schoolleider, biedt profielschetsen, scenario's en andere mogelijkheden voor de praktijk. Met praktische tips, knelpunten en gebruikerservaringen.

Toekomstbeelden van de brede school / F. Studulski ... [et al.]. - Utrecht : Sardes, 2008. - 36 p. - ISBN 978-90-5563-085-1

In deze publicatie wordt de toekomst van de brede school door verschillende auteurs belicht. Hoe zal de brede school eruit zien in het jaar 2020? Wat zijn de verschillende toekomstscenario's? Zijn er gemeenten en schoolbesturen die ver vooruit lopen? Allemaal vragen die in deze publicatie verkend worden.

Digitale versie:

http://www.sardes.nl/uploads/Sardes/publicaties_bestanden/pub_Toekomstbeelden_van_de_brede_school.pdf

CULTUUREDUCTIE EN DE BREDE SCHOOL

Brede school en cultuureductie : achtergronden, literatuur en websites / J. Liefink (auteur van inleiding), E. Wervers (auteur van inleiding); Cultuurnetwerk Nederland. Bureau Informatie & Documentatie. - Utrecht : Cultuurnetwerk Nederland, 2007. - 45 p. (Zicht op ... ; 2007/1)

Het inleidende artikel bevat algemene informatie over de ontwikkelingen binnen de brede school en vervolgens meer specifieke informatie over de mogelijkheden van cultuureductie. Na de inleiding volgt een literatuuroverzicht met een selectie van literatuur uit het studiecentrum van Cultuurnetwerk Nederland, gevolgd door een overzicht van relevante websites.

Digitale versie:

http://www.cultuurnetwerk.nl/producten_en_diensten/publicaties/pdf/ZichtopBredeSchoolEnCultuureductie.pdf

De brede school en cultuureducatie : een pilotproject / E. Wervers (projectleider), J-P. Maaijwee, C. van Tongeren, M. te Riele, H. Muiderman (auteur van voorwoord); Cultuurnetwerk Nederland. - Utrecht : Cultuurnetwerk Nederland, 2008. - 50 p. : ill. - In opdr. van het Ministerie van OCW. Cultuurnetwerk Nederland heeft een pilotproject uitgevoerd 'Brede school en cultuureducatie'. Voor dit project hebben tien scholen samen met culturele instellingen activiteiten ontwikkeld en uitgevoerd. Een overzicht van de activiteiten van deze scholen is in deze publicatie opgenomen. Bevat de volgende hoofdstukken: Combinatiefuncties, De interne cultuurcoördinator in de brede school, Samenwerking, Verbinding binnen- en buitenschoolse cultuureducatie, De culturele instelling en de brede school, Schoolportretten. Het Ministerie van OCW heeft besloten om het project 'Brede school en cultuureducatie' te continueren voor de periode 2009-2012.

Digitale versie:

<http://www.cultuurplein.nl/po/cultuurbeleidschool/bredeschool/bscultuureducatie>

Een brede school met een hart voor... cultuur? / E. Heijdanus-de Boer, I. Roozen, M. Bakens (medewerker). - Enschede : SLO, 2005. - 55 p. : ill.

Deze publicatie wil leraren in opleiding een beeld geven hoe cultuur met het accent op dans en de beeldende vakken vorm krijgt in de brede school. Vier scholen worden geportretteerd met aandacht voor: de rol en competenties van de cultuurcoördinator, de meerwaarde van kunstenaars in de klas, sociaal emotionele ontwikkeling en de samenwerking met culturele instellingen in de verlengde schooldag.

Culturele instellingen, brede scholen, overheden / A. Vermeulen, P. Vogelesang, E. Wervers. - Utrecht : Cultuurnetwerk Nederland, 2008. - Ongepag. : ill. - Bron van beschr.: colofon.

Op 23 januari 2008 vond de Koers Cultuureducatie PO plaats in Amersfoort. Tijdens deze middag, die in het teken stond van brede scholen en cultuureducatie, is een aantal tips & tricks verzameld over de praktijk van cultuureducatie in brede scholen; van praktisch tot beleidsmatig. In deze waaier zijn deze tips & tricks verwerkt met verwijzingen naar publicaties en websites over dit onderwerp. Voorafgaand is een algemene inleiding over cultuureducatie en brede school opgenomen, namelijk kenmerken scenario's, stappenplan en doelen van de brede school. De waaier is bedoeld voor (brede) scholen, (culturele) instellingen en overheden.

Digitale versie:

http://www.cultuurnetwerk.nl/producten_en_diensten/publicaties/pdf/Waaier_def.pdf

Cultuureducatie in de brede school : handreikingen en praktijkervaringen / E. Wervers ... [et al.], J-P. Maaijwee (bewerker), A. Vermeulen (bewerker); Cultuurnetwerk Nederland. - Utrecht : Cultuurnetwerk Nederland, 2008. - 72 p. : tab. - Met lit.opg.

Ter gelegenheid van de Culturele Onderwijs Tentoonstelling op 23 januari 2008 heeft Cultuurnetwerk Nederland een aantal toepasselijke uitgaven over de brede school en cultuureducatie samengebracht in deze publicatie. Zo zijn er drie handreikingen opgenomen voor basisscholen die meer willen weten over versterking van cultuureducatie in de brede school. Daarnaast is een serie interviews te lezen met schoolleiders en coördinatoren van brede scholen. Ten slotte is een overzicht van recent verschenen literatuur en websites over de brede school en cultuureducatie opgenomen.

Digitale versie:

http://www.cultuurnetwerk.nl/producten_en_diensten/publicaties/pdf/Cultuureducatie_in_de_brede_school_special_1.pdf

Tijdschriftartikel

Cultuureducatie op de brede school / E. Wervers, 2009

(Kunstzone; Vol. 8, nr. 4, apr. 18-20 p.)

Een overzicht van ontwikkelingen rondom cultuureducatie en de brede school. Aan bod komen o.a.: Pilotproject brede school en cultuureducatie (Cultuurnetwerk Nederland 2008), investeringen OCW in de brede school, talentontwikkeling, scenario's, combinatiefuncties, interne cultuurcoördinator (ICC'er), voorwaarden en knelpunten. De auteur is werkzaam bij Cultuurnetwerk Nederland en projectleider van het project Brede school en cultuureducatie.

Kunst en cultuur in de brede school : een onderzoek naar de randvoorwaarden / C. Oomen ... [et al.]; Oberon. - Utrecht : Oberon, 2008. - 36 p. : tab., ill., graf. - Met bijl. - In opdr. van het ministerie van OCW. - ISBN 978-90-77737-28-6

Resultaten van een onderzoek naar de vraag in hoeverre de randvoorwaarden voor de ontwikkeling van kunst- en cultuureducatie in de brede school zijn gerealiseerd. Voor dit onderzoek zijn medewerkers van culturele instellingen, brede scholen, gemeenten en experts gevraagd naar hun ervaringen met kunst en cultuur binnen de brede school. Aan de hand van feiten en cijfers wordt een beeld geschetst van knelpunten, mogelijke oplossingen en toekomstperspectieven op het gebied van kunst- en cultuureducatie in de brede school.

Kunst en cultuureducatie in de brede school en buitenschoolse opvang; Kunstgebouw, Stichting Kunst en Cultuur Zuid-Holland; ; Expertisecentrum jso. - Den Haag : Provincie Zuid-Holland, 2007. - 31 p. : ill. - Met lit.opg. - Ook verschenen als onderdeel van het Handboek Brede School [Zuid-Holland]. Deze uitgave geeft aan waarom cultuureducatie in de brede school en de Buitenschoolse Opvang (BSO) belangrijk is. Er worden praktijkvoorbeelden gegeven van projecten, aanbod en samenwerkingsvormen. Aan de hand van schema's en stappenplannen krijgen leerkrachten, BSO-medewerkers en brede school-coördinatoren bouwstenen aangereikt om tot een visie of een werkplan te komen.

Tijdschriftartikel

De Montessorischool Dordrecht / A. Geldermans, 2009

(Katern Bulletin Cultuur & Schoolnr. 59, jul. 2-11 p.)

Portret van De Montessorischool Dordrecht, 'de eerste kunst- en cultuurschool Dordrecht' zoals zij zichzelf noemen. De school ligt in de wijk Crabbehof, één van de 40 Vogelaarwijken in Nederland. De school heeft er vier jaar aan gewerkt om kunst en cultuur te integreren in het kosmisch onderwijs, een van de leerlijnen van Montessori. Deze vorm van onderwijs gaat ervan uit dat alles met alles samenhangt en dus afhankelijk is van elkaar. Door de grenzen tussen vakken als aardrijkskunde, geschiedenis, natuurkunde en biologie te laten vervallen, zien leerlingen beter de onderlinge verbanden en samenhang.

Digitale versie:

http://www.cultuurplein.nl/attachments/2047984/Bulletin_59.pdf

Voortgezet onderwijs zet breed in op cultuur : zeven Zuid-Hollandse praktijkvoorbeelden; Kunstgebouw, Stichting Kunst en Cultuur Zuid-Holland; ; Expertisecentrum jso. - Rijswijk/. - Gouda/. - Den Haag : Kunstgebouw/ : JSO/ : Provincie Zuid-Holland, 2008. - 52 p. : fig., ill., tab. - In samenw. met Erfgoedhuis Zuid-Holland. - ISBN 978-90-76340-18-0

In deze publicatie staan zeven Zuid-Hollandse voorbeelden van cultuureducatieprojecten in een Brede Schoolconcept. Er is gekozen voor praktijkvoorbeelden 'vanaf de vloer' die kunnen dienen als inspiratie of voorbeeld voor voortgezet onderwijs scholen. In de eerste zeven hoofdstukken staat telkens een ander project centraal waarbij er aandacht is voor de aanleiding, de opzet van het project

en de wijze waarop dat project binnen een brede school concept is geplaatst. Hierbij worden kunst-, erfgoed-, creatieve industrie- en nieuwe mediavoorbeelden aangehaald. Na deze zeven hoofdstukken, volgt het hoofdstuk 'Beschouwend: brede schoolstructuren' dat gaat over de verschillende wijzen waarop scholen met cultuureducatie in een binnen- en buitenschoolse structuur kunnen omgaan. Tot slot bevat het laatste hoofdstuk tips voor scholen en gemeenten die met cultuureducatieprojecten willen starten.

Digitale versie:

http://www.jso.nl/upload/94503_647_1229693423274-VO_Cultuur.pdf

SAMENWERKING

Tijdschriftartikel

Brede school: inhoudelijke verbinding leggen tussen verschillende instellingen / A. de Wit, 2004 (Bibliotheekblad; Vol. 8, nr. 20, 22 okt. 12-14 p.)

Interview met Frank Studulski en Kees Broekhof van onderzoeks- en adviesbureau Sardes. Zij geven leiding aan het tweejarige project 'Casanova', een project dat de betrokkenheid van bibliotheken bij de brede school moet stimuleren. Op dit moment is een pilot gestart met zes bibliotheken. Eén van de deelnemende bibliotheken is gevestigd in Utrecht. Guy Miellet, hoofd publieksafdeling Utrecht West, vertelt over de toekomstige samenwerking met het basisonderwijs.

Tijdschriftartikel

Janny Weender van Vensterschool de Heerdstee : 'Cultuur is hier even gewoon als taal en rekenen' / B. Ros, 2008 - Jubileumnummer.

(Bulletin Cultuur & School; Vol. 11, nr. 50, jan. 13-14 p.)

Vensterschool de Heerdstee in Groningen is een voorbeeld van wat het effect van samenwerking tussen scholen en diverse instellingen in de wijk kan zijn. Er is een culturele leerlijn opgezet en de binnen- en buitenschoolse activiteiten sluiten op elkaar aan.

Kritische succesfactoren voor samenwerking tussen onderwijs, buitenschoolse opvang en cultuureducatie op drie brede scholen in Weert / J. van Tuel. - [S.l.] : [s.n.], 2009. - 65 p. : tab. - Masterscriptie [Fontys Hogeschool voor de Kunsten], Master Kunst en Educatie.

Deze masterscriptie onderzoekt de volgende vraag: 'Wat zijn de kritische factoren die het succes van samenwerking tussen bso, onderwijs en cultuureducatie, aangeboden door Rick bepalen in Weert in het kader van de brede scholen die zich daar ontwikkelen?' Rick staat voor 'Regionaal Instituut voor Cultuur- en Kunsteducatie' en is in Weert de belangrijkste aanbieder aan brede scholen.

Kunst lokaal : kunsteducatie in, om en buiten de school : over de wijze waarop twee Brabantse centra voor kunsten in een pilotproject samenwerken met onderwijs, amateurveld, culturele instellingen, buitenschoolse opvang en welzijnsorganisaties / J. Poll, M. Tal, A. Vermeulen, P. Vogelezang (adviseur). - Utrecht : Cultuurnetwerk Nederland, 2009. - 48 p. - Met bijl. en lit.opg. - In opdr. van BisK/CVA (medio 2009 gefuseerd in Kunstbalie). - ISBN 978-90-6997-126-1

Dit eindrapport beschrijft de bevindingen van een monitoring door Cultuurnetwerk Nederland van twee pilotprojecten bij twee Brabantse centra voor de kunsten: Centrum voor de Kunsten De Maagd (Bergen op Zoom) en Kunstkwartier (Helmond). In de pilotprojecten werkten de centra voor de kunsten op een andere dan gebruikelijke wijze samen met onderwijsinstellingen, amateurkunstverenigingen, (amateur)kunstenaars, freelance docenten, professionele culturele instellingen, buitenschoolse opvang en welzijnsorganisaties. Het rapport levert inzicht in het werkproces van de pilotprojecten. Ook de rol daarin van een provinciale instelling als BisK/CVA was

onderwerp van het onderzoek. In het laatste hoofdstuk wordt belicht hoe volgens Cultuurnetwerk het ideale samenwerkingsproces zou kunnen verlopen.

Digitale versie:

http://www.cultuurnetwerk.nl/producten_en_diensten/publicaties/pdf/Rapport_Kunst_Lokaal.pdf

Samenwerking en cultuureducatie : achtergronden en literatuur / J. Poll (auteur van inleiding), M. Tal (auteur van inleiding), M-J. Kommers (hoofdredacteur); Cultuurnetwerk Nederland. Bureau Informatie & Documentatie. - Utrecht : Cultuurnetwerk Nederland, 2009. - 44 p. : fig., tab. (Zicht op ...; 2009/4)

Het onderwerp van deze Zicht op... is samenwerking en cultuureducatie. Samenwerking tussen scholen en culturele instellingen op het gebied van cultuureducatie bestaat al enkele decennia. Mede onder invloed van het project Cultuur en School van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap zijn scholen en culturele instellingen alleen maar meer en structureler gaan samenwerken. Bijvoorbeeld in een CKV-netwerk of onder één dak in de vorm van een kulturhus of brede school. Veel gemeenten en provincies zien samenwerken en netwerken als belangrijke instrumenten om beleidsdoelen te verwezenlijken en scholen en culturele instellingen te ondersteunen, zo blijkt uit hun cultuurnota's. Maar wat is samenwerken eigenlijk en waarom werken instellingen samen? In het inleidend artikel van deze publicatie geven Marlies Tal en Josefiene Poll antwoord op deze vragen. Na dit artikel volgt een overzicht van recente literatuur over samenwerking voor cultuureducatie op lokaal en provinciaal niveau uit de bibliotheek van Cultuurnetwerk Nederland.

Digitale versie:

http://www.cultuurnetwerk.nl/producten_en_diensten/publicaties/pdf/Zicht%20op%202009_4_websi te_def.pdf

Tijdschriftartikel

Samen werken aan een breed aanbod : pilot De brede school en cultuureducatie / Y. van der Ree, 2008

(Bulletin Cultuur & School; Vol. 11, nr. 54, nov. 12-17 p.)

De samenwerking tussen brede scholen en culturele instellingen is een speerpunt van het beleid van minister Plasterk (OCW). Om deze samenwerking te vergroten en daarmee de plaats en rol van cultuureducatie in de brede school, heeft het Ministerie van OCW in 2007 in het primair onderwijs de pilot 'De brede school en cultuureducatie' ondersteund. Eeke Wervers is namens Cultuurnetwerk Nederland projectleider van de pilot. Binnen de pilot zijn vier thema's te onderscheiden: talentontwikkeling, de rol van de interne cultuurcoördinator, de relatie tussen binnen- en buitenschools leren en combinatiefuncties. Een verslag van de eerste resultaten.

Stad op stellen = Kijk op je wijk : www.oisterwijken.nl / N. van Tiggelen; Bibliotheek Midden-Brabant (redacteur). - Tilburg : Bibliotheek Midden-Brabant, 2008. - 44 p.+ dvd : ill. - In opdr. van gemeente Tilburg.

Deze publicatie behandelt twee projecten: 'Stad op stellen' en 'Kijk op je wijk'. Binnen het project 'Stad op stellen' verbindt Bibliotheek Midden-Brabant samen met Bureau CiST en de gemeente Tilburg binnen- en buitenschools leren via een wijkgerichte samenwerking op het gebied van leesbevordering, cultuureducatie en mediawijsheid. In de vier pilotwijken werkten de brede school, de buitenschoolse opvang, het sociaal-cultureel werk, CiST, lokale culturele instellingen en de bibliotheek allemaal samen om workshops voor kinderen te organiseren. De workshops werden binnen- en buitenschools op elkaar afgestemd. De centrale doelstelling van het project was het verhogen van cultuurparticipatie voor kinderen van 4 tot 12 jaar. De bijbehorende dvd bevat een compilatie van het pilotproject 'Stad op stellen' zoals dat heeft plaatsgevonden op de vier brede scholen: Tilburg Noord, aKWAmarijn, Tam Tam en Kwadrant. Met het project 'Kijk op je wijk' slaagden de bibliotheek en de

gemeente Oisterwijk er in om een website te maken voor elke wijk, dorp en buurtschap in Oisterwijk. Dit project had als doel de leefbaarheid en de sociale cohesie in de wijken te vergroten.

Stappenplan brede school en cultuureducatie; Cultuurnetwerk Nederland. - Utrecht : Cultuurnetwerk Nederland, 2007. - 12 p. : ill., tab. - Met lit.opg.

Dit stappenplan voor brede scholen richt zich vooral op de keuze van culturele partners en inhoudelijke samenwerking. Allereerst wordt een scenario gekozen. Vervolgens worden vijf stappen gevolgd om dit scenario te verwezenlijken: 1) Kies uw partners, 2) Visie en doelen, 3) Wat heeft u nodig?, 4) Aan de slag, 5) Evalueren en bijstellen.

Digitale versie:

http://www.cultuurplein.nl/attachments/1162907/Stappenplan_brede_school_en_cultuureducatie.pdf

Variatie in brede scholen en hun effecten / A. Claassen ... [et al.], J. Winkels (auteur van voorwoord). - Nijmegen : ITS, 2008. - 140 p. : tab. - Met lit.opg. en bijl. - ISBN 978-90-5554-339-7

Het gemeenschappelijke bij brede scholen is dat er wordt samengewerkt tussen scholen en andere instellingen die betrokken zijn bij de ontwikkeling van kinderen. Die samenwerking kan allerlei vormen aannemen, variërend van een netwerk van instellingen die met de school gemeenschappelijke doelstellingen formuleren tot een multifunctionele ruimte waarin instellingen tezamen met de school zijn ondergebracht. In dit onderzoek is nagegaan of er binnen de brede variatie aan brede scholen in Nederland een nadere ordening is aan te brengen en vervolgens of er in cognitief of sociaal opzicht effecten bij de leerlingen zijn vast te stellen. Ook wordt er verslag gedaan van een literatuurstudie naar brede scholen in het buitenland (de Verenigde Staten, Groot-Brittannië, Zweden, Frankrijk en Duitsland).

Vruchtbare verbeelding : format voor samenwerking tussen scholen en cultuureducatieve instellingen / W.S. Seuren. - Den Bosch : KPC Groep, 2005. - 10 p.

Doel van het format is scholen en culturele instellingen te ondersteunen bij het samenwerken. Het format gaat uit van scholen die werken binnen het kader van de brede school en scholen die uitgaan van het nieuwe leren of equivalenten hiervan. Het format zelf is een soort invuloefening die de samenwerkende partners samen uitvoeren om tot een gezamenlijk plan te komen, bijvoorbeeld een stappenplan. Het format is gericht op het (bovenschools) management of schooldirecties en op het management van cultuureducatieve instellingen.

Digitale versie:

http://www.cultuurplein.nl/attachments/310249/Vruchtbare_verbeelding.pdf

Welzijn in de brede school : partners voor levensecht leren / S. van Oenen, M. Valkestijn. - Utrecht : NIZW, 2003. - 161 p. : ill., tab. - Met lit.opg. - ISBN 90-5957-033-2

De centrale vraag is gericht op de rol van welzijnsorganisaties in het bredeschoolverband: wat hebben welzijnsorganisaties te bieden in de ontwikkeling van de brede school? De nadruk ligt op de inhoudelijke kant, in het bijzonder op de activiteiten die welzijnprofessionals met kinderen en jongeren zelf organiseren.

Welzijn, onderwijs en de brede school: activiteiten met jongeren : een landelijke rapportage (2002) / S. van Oenen, P.P. Bakker, M. Valkestijn. - Utrecht : NIZW, 2002. - 71 p. - Met lit.opg en bijl. - ISBN 90-5957-021-9

Dit rapport geeft inzicht in de rol van welzijnsorganisaties in de brede-schoolontwikkeling in en rond het voortgezet onderwijs. Het is een aanvulling bij een eerdere landelijke rapportage van het Expertisecentrum Brede School van het NIZW over samenwerking van welzijnsorganisaties met scholen voor primair onderwijs (2002). Beide rapporten bevatten de opbrengst van een inventarisatie onder een groot aantal welzijnsinstellingen, weergegeven per provincie en per gemeente.

CULTUUREDUCATIE EN CULTUREEL BURGERSCHAP

Arts education and active citizenship / M. van der Kamp, D. Ottevanger

The aims and objectives of arts education have changed over time. In this paper the authors report on an explorative research project they conducted in which they investigated the possible contribution that arts education may have to active citizenship. The study was conducted by: interviewing experts and policymakers; making a global survey of the state of the arts in the Netherlands; studying good practices; and a literature study. Because many programmes in this area are in a fase of experimenting, conclusions about the impact of arts education on social cohesion were difficult to make but important themes for further discussion have been distilled. This paper was presented at the conference 'Connections: Active Citizenship and Multiple Identities', at the Catholic University of Leuven between the 4th and 6th of September 2003

Erfgoed & burgerschap : integratie, identiteit, gezondheid, politiek en mediawijsheid : 50 inspirerende lesideeën / M. Warmer, M. Berendsen (redacteur), V. Roeper (eindredacteur). - Haarlem : Cultureel Erfgoed Noord-Holland, 2008. - Ongepag. : ill.

Deze waaier bevat 50 ideeën voor de bovenbouw van het basisonderwijs en voor het voortgezet onderwijs. Alle lessen gaan over erfgoed en burgerschap, een thema dat raakvlakken heeft met verschillende leergebieden. Elk blad bevat een nieuwe les en beschrijft stap voor stap hoe leerkrachten hun les kunnen opbouwen, met wie ze hiervoor kunnen samenwerken en waar ze terecht kunnen voor informatie. De lessen zijn ingedeeld in drie erfgoedgebieden: 'erfgoed van jezelf', 'erfgoed in je omgeving' en 'erfgoed van iedereen'. Hiermee wordt de relatie van de leerling met de erfgoedbronnen aangegeven: gaat het over het verhaal van het kind zelf, zijn familie, zijn directe omgeving? Gaat het over het eigen dorp, de eigen wijk of stad, of eigen regio? Of over grote gebieden: Nederland of zelfs de wereld?

Innoveren, participeren! : advies agenda cultuurbeleid & culturele basisinfrastructuur / M. Brok (coördinator); Raad voor Cultuur. - Den Haag : Raad voor Cultuur, 2007. - 207 p. - Met bijl. en lit.opg. - ISBN 978-90-71853-25-8

In het eerste deel van dit advies gaat de Raad voor Cultuur in op maatschappelijke ontwikkelingen en de agenda voor het cultuurbeleid. De Raad wil via een 'nieuw cultureel burgerschap' het belang van cultuur voor de samenleving onderstrepen en wil dat iedereen de mogelijkheid krijgt om actief en passief deel te nemen aan cultuur. Verder benadrukt de Raad het belang van innovatie, experiment en vernieuwing en wil meer aandacht voor amateurkunst en cultuureducatie. In het tweede deel geeft de Raad invulling aan de wijzigingen van de nota 'Verschil Maken'. Concreet gaat het om de vraag: Welke instellingen kunnen subsidie aanvragen bij het ministerie van OCW en welke worden in de toekomst meerjarig door de fondsen gesubsidieerd? Een van de uitgangspunten van de Raad is dat het aantal instellingen waarvoor het ministerie van OCW rechtstreeks verantwoordelijk is gering moet zijn.

DOORLOPENDE LEERLIJN KUNST- EN CULTUUREDUCATIE

Kunsteducatie op school en daarbuiten : een onderzoek naar wensen en mogelijkheden met betrekking tot doorlopende leerlijnen tussen binnenschoolse en buitenschoolse kunsteducatie in het voortgezet onderwijs in Purmerend / N. van Zadel. - [S.l.] : [s.n.], 2009. - 32 p. : tab. - Met lit.opg. en bijl. - Masterscriptie Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten, opleiding Master Kunsteducatie.

Onderzoek waarbij drie vragen staan: 1. Welke wensen, mogelijkheden en beperkingen leerlingen in de bovenbouw van de Purmerendse Scholengroep (PSG) om de kunstvakken Tekenen, Muziek en CKV aan de ene kant, en hun cursus bij de muziekschool of hun beeldende cursus bij het Kunstencentrum (buitenschools, praktisch) aan de andere kant, zodanig op elkaar te laten afstemmen dat er een doorlopende leerlijn ontstaat?; 2. Welke wensen en mogelijkheden zien docenten die lesgeven in de kunstvakken Tekenen en Muziek bij de PSG om de buitenschoolse en binnenschoolse kunsteducatie zodanig op elkaar af te stemmen dat er een doorlopende leerlijn ontstaat? Welke wensen, mogelijkheden en beperkingen zien docenten beeldend en muziek bij de Purmerendse centra voor de kunsten om de buitenschoolse en binnenschoolse kunsteducatie zodanig op elkaar af te stemmen dat er een doorlopende leerlijn ontstaat?

COMBINATIEFUNCTIES

Aan het werk met combinatiefuncties! : eindrapportage van de Taskforce Combinatiefuncties / Ph. Geelkerken (auteur van voorwoord); Taskforce Combinatiefuncties. - Den Haag : Taskforce Combinatiefuncties, 2008. - VI, 41 p. : fig., tab. - Met bijl.
Eindrapportage van de Taskforce Combinatiefuncties, bestaande uit deskundigen uit de diverse sectoren: sport, onderwijs, cultuur, kinderopvang, welzijn en gemeenten. De Taskforce heeft een stappenplan opgesteld met samenhangende model-samenwerkingsovereenkomsten voor de invoering van de combinatiefuncties.

Combinatiefuncties.nl : praktijkvoorbeelden uit onderwijs, sport en cultuur / A. Verweij (eindredacteur); OCW, Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap; ; ... [et al.]. - Oosterbeek : VSG Media & Events, 2009. - 78 p. : ill. - Gezamenlijke uitgave van de landelijke partners NOC*NSF, projectgroep Combifuncties Onderwijs, de Cultuurformatie, Vereniging Sport en Gemeenten, de VNG en de ministeries van VWS en OCW. - ISSN 1879-6176

De publicatie schetst een divers beeld van praktische voorbeelden van hoe binnen de G-30 gemeenten de combinatiefuncties worden gerealiseerd. Vanuit verschillende perspectieven (sport, cultuur, onderwijs en gemeenten) wordt beschreven op welke manier en waar combinatiefunctionarissen aan het werk zijn. Zowel de ambtenaar, de wethouder, lokale organisaties als de combinatiefunctionaris zelf komen aan het woord.

Digitale versie:

http://www.combinatiefuncties.nl/magazine_artikelen.html

Combineren kun je leren : werkschrift kennisdag cultuurcoaches 10-12-09 / A. Twaalfhoven ... [et al.]. - [S.l.] : De Cultuurformatie, 2010. - 26 p. : ill.

De cultuurcoach is een nieuwe brug tussen cultuur en school. Hij vervult een zogeheten 'combinatiefunctie' door met één been in het onderwijs en één been in een culturele instelling te staan. Tijdens de Nationale Kennisdag Combinatiefuncties 2010, die op 10 december plaatsvond in Utrecht, organiseerde de Cultuurformatie vier gespreksrondes over het werk van de cultuurcoach. De eerste gespreksronde ging in op de meerwaarde van de cultuurcoach voor het 'schoolgaand kind in de wijk'. Daarna volgde de vraag hoe een cultuurcoach doeltreffend 'de brug van cultuur naar school' slaat. De discussie rond 'dorp en stad' spitste zich toe op het cultuurverschil tussen het platteland en de grote steden. Tot slot kwam in de gesprekken rond 'Urban Culture' het ideaalbeeld van de cultuurcoach ter discussie te staan. Dit werkschrift geeft een impressie van de gesprekken en zoomt met een viertal interviews in op de belangrijkste items die naar voren kwamen. De vier geïnterviewden waren: Eeke Wervers (Cultuurnetwerk Nederland), Liesbeth van Droffelaar (gemeente Utrecht), Karin Kievit (cultuursector), Anna van der Goot (SKVR).

Handboek combinatiefuncties realiseren: handboek voor gemeenten, kinderopvang, welzijn, sport en cultuur / J. van Berkel (redacteur). - Gouda : JSO, 2008. - 115 p. : fig., ill. - Met bijl.

Dit handboek geeft inzicht in de factoren die een rol spelen bij het realiseren van combinatiefuncties in kinderopvang, onderwijs, welzijn en sport. De informatie is direct te vertalen naar de eigen situatie. Het handboek is praktijkgericht en biedt informatie hoe de invoering te realiseren is. Het handboek bestaat uit drie delen: Deel 1 start met het ontwikkelen van een visie op samenwerken in het algemeen, en personele samenwerking in het bijzonder. Diverse aanknopingspunten vanuit landelijk beleid passeren de revue. Het deel sluit af met een startdocument. Deel 2 gaat in op verschillende thema's die aan de orde komen bij het realiseren van combinatiefuncties, waaronder werkafspraken, de meerwaarde van een afgestemd pedagogisch klimaat, samenwerking met de sportsector en het opleiden van combimedewerkers. Dit deel wordt afgesloten met voorbeelden van de invoering van combifuncties in organisaties, alsmede een aantal praktische tips en adviezen. Deel 3 bestaat uit relevante materialen en voorbeelden uit de praktijk.

Digitale versie:

<http://www.jso.nl/Docs/Pdf/20070201%20handboek%20combifuncties.pdf>

Samenvatting monitor Impuls brede school, sport en cultuur 2010 : rapportage 2-meting 1e tranche gemeenten en 1-meting 2e tranche gemeenten / A. van den Heuvel, C. Heijkoop, M. de Jong. - Amersfoort : BMC, 2010. - 14 p. : fig., graf. - Met lit.opg.

In de bestuurlijke afspraken over combinatiefuncties is afgesproken dat de VNG zorg draagt voor het monitoren van de hoeveelheid gerealiseerde combinatiefuncties ten gevolge van de impuls brede scholen, sport en cultuur. Hiertoe wordt jaarlijks een landelijk beeld opgesteld, waarbij de verdeling van de combinatiefuncties over de sectoren onderwijs, sport en cultuur wordt gevolgd. De monitor is gestart met een nulmeting voor de G30, de eerste tranche gemeenten, in juni 2008. In 2009 heeft de 1-meting onder deze tranche plaatsgevonden. In november 2009 is de nulmeting van de 97 tweede tranche gemeenten uitgevoerd. In deze rapportage volgt de presentatie van de resultaten van de 2-meting van de eerste tranche gemeenten en van de 1-meting van de tweede tranche gemeenten.

Digitale versie:

http://www.cultuurformatie.nl/download/Rapportage_Monitor_ImpulsBredeSchool.pdf

GEZAMENLIJK GEBRUIK VAN DE RUIMTES

De Groninger Vensterschool goed bekeken / L. Meinardi ... [et al.]; Gemeente Groningen. - Groningen : Gemeente Groningen, 2004. - 11 folders

Elf folders vertellen over verschillende aspecten van de Vensterschool in Groningen zoals: wat is een vensterschool?, de organisatie, de samenwerking met verschillende instellingen, de ontwikkeling van diverse projecten zoals een huiskamerproject en een kinderkoor, en de financiering en beheer van de gebouwen.

Van visie naar vorm : samen een brede school ontwerpen / F. Studulski. - Amsterdam : SWP, 2007. - 124 p. : ill. - Met lit.opg. - ISBN 978-90-6665-875-2

Het ontwikkelings- en ontwerpproces van een brede school speelt een rol in het uiteindelijke samenwerkingsproces tussen de verschillende deelnemende partners. Het moet een gebouw zijn dat verschillende doelen en functies kan vervullen. In deze publicatie wordt het idee verkend van de brede school voor kinderen van 0 tot 12 jaar, toegespitst op de ruimtelijke vertaling en mogelijkheden. Bestemd voor schoolbesturen, schoolleiders, managers van instellingen, docenten en leidsters.

KUNSTMAGNEETSCHOLEN

Kunstmagneet aantrekkelijk : impuls project voor Haagse kunstmagneetscholen : projectverslag / M. Stikvoort. - [S.l.] : [s.n.], 2009. - 45 p. : fig., ill., tab. - Met lit.opg. en bijl. - Masterscriptie Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten, Master Kunst- en Cultuureducatie.

Dit project werd uitgevoerd in het kader van de Master Kunst- en Cultuureducatie, in opdracht van de Kunstmagneetscholen in Den Haag, in samenwerking met het Koorenhuis, Centrum voor de Kunsten in Den Haag. In de inleiding wordt achtergrondinformatie geven over het project Kunstmagneet in Den Haag, de bredere context van educatiebeleid en de organisatie. Er wordt aandacht geschonken aan de huidige situatie van Kunstmagneetscholen in Den Haag en het ontstaan van dit project.

Drama als kunstmagneet; UCK, Utrechts Centrum voor de Kunsten. - Utrecht : UCK, 2006. - Deel 1: 14.50 min. - Deel 2: 14.20 min.

De film bestaat uit 2 delen. Het eerste deel laat het proces van het eerste jaar zien waarin de openbare Basisschool Overvecht (OBO) bezig gaat als Kunstmagneetschool met drama in de hoofdrol. Op de OBO krijgt drama een plek tijdens schooltijd, na schooltijd in de VSD (Verlengde Schooldag), en in de wijk. In het tweede deel wordt de school gevolgd in het tweede en derde jaar waarin de groepsleerkrachten steeds meer zelfstandig de dramalessen geven. De school profileert zich meer naar buiten toe door het maken van theatervoorstellingen door en voor kinderen en hun ouders. Onder schooltijd maken kinderen kennis met het professionele theater in de vorm van theaterbezoek en speelt drama ook na schooltijd een rol in de VSD.

ORGANISATIE BREDE SCHOOL EN GEMEENTEN

Wat kunnen we betekenen? : eindrapportage over een onderzoek in opdracht van de provincie Utrecht naar de gewenste adviesfunctie op het gebied van kunst- en cultuureducatie in de brede school / F. Mul, P. van der Zant. - Gouda : Bureau ART, 2009. - 74 p. - Met bijl.

Onderzoek naar de gewenste adviesfunctie van de provincie Utrecht op het terrein van cultuureducatie in brede scholen. Aan het onderzoek werd deelgenomen door 25 van de 40 brede scholen in de provincie Utrecht (de stad Utrecht niet meegerekend), 75 culturele partners (culturele instellingen, amateurverenigingen en individuele kunstenaars) en alle 28 gemeenten in de provincie Utrecht (behalve de stad Utrecht). Het onderzoek geeft inzicht in de kansen voor cultuureducatie in de brede school in de provincie Utrecht en de rol die de provincie (samen met de provinciale instellingen Kunst Centraal en Landschap Erfgoed Utrecht) zou kunnen spelen om culturele activiteiten in de brede school te stimuleren.

Kwaliteitscriteria Brede School; Oberon; OOG Onderwijs Ondersteuning. - Utrecht : Oberon, 2004. - Ongepag. - Brochure. - ISBN 90-77737-01-4

Omdat iedere brede school anders is heeft Oberon en OOG Onderwijs Ondersteuning, in opdracht van drie gemeenten, een welzijnsinstelling, een stadsdeel, een schoolbestuur en het Ministerie van OCW, een lijst met kwaliteitscriteria ontwikkeld. Bedoeld voor managers en bestuurders om sturing te geven aan de totstandkoming en de dagelijkse werking van brede scholen.

Nu even niet! : zelf zoeken naar oplossingen voor praktijkproblemen in de Brede School / A. Balke, A. Tenhaaf; Provincie Zuid-Holland (eindredacteur). - Den Haag : Provincie Zuid-Holland, [2007]. - 44 p. : fig., ill., tab.

Een weergave van drie jaar intervisie met Brede Schoolpartners van veertien gemeenten in Zuid-Holland. Deze publicatie beschrijft: aspecten van het Brede Schoolproces; problemen/vragen die zich voordoen, reflectie op verandering en ontwikkeling; het intervisieproces, verschillende werkwijzen en de manier waarop oplossingen tot stand komen; theoretische onderbouwing bij praktijkproblemen in de Brede School.

De structuur van de brede school : een handreiking voor maatwerk / J. Wielders; PON, Instituut voor advies, onderzoek en ontwikkeling in Noord-Brabant. - Tilburg : PON, 2008. - 44 p. : fig. - Met bijl. - In opdr. van de provincie Noord-Brabant. - ISBN 978-90-5049-438-0

Het doel van deze studie is om een handreiking te bieden aan mensen die betrokken zijn bij de vormgeving van brede scholen. Er worden inzichten gegeven over mogelijk te kiezen structuurmodellen, de rol die de gemeente kan spelen, de positie van klanten en gebruikers en recente ontwikkelingen binnen de randomgeving van brede scholen. Met deze studie wordt beoogd de discussie omtrent dit onderwerp te stimuleren en het proces van besluitvorming te versterken.

OMGEVINGSONDERWIJS

Geschiedenis geven : praktische vakdidactiek voor het basisonderwijs / R. de Bruin, M. Bosua. - Assen : Van Gorcum, 2009. - 334 p. - Met reg. - ISBN 978-90-232-4465-3

De publicatie bevat tien hoofdstukken, waarbij elk hoofdstuk een tijdvak behandelt. Binnen ieder hoofdstuk wordt daarnaast aandacht besteed aan de onderwerpen van de canon van Nederland. Alle hoofdstukken starten met een didactisch aspect. Hierin wordt op toegankelijke wijze een algemeen didactisch principe vertaald naar de toepassing bij het vak geschiedenis. Aan de orde komen bijvoorbeeld niet alleen de lesvoorbereiding en de lessenserie, maar ook omgevingsonderwijs en het gebruik van beeldmateriaal. Ook zijn vakoverstijgende lessuggesties en zelfstudieopdrachten opgenomen. Het boek is bedoeld voor zowel pabostudenten als leerkrachten basisonderwijs.

Mijn school in mijn buurt / E. Swagerman (auteur van voorwoord); Paulusschool Amsterdam. - Amsterdam : Paulusschool, 2009. - 63 p. + dvd : ill. - I.s.m. Stichting Taalvorming, Stichting Educatieve Projecten (SEP), Schoolbuurtwerk en De Verhalenfabriek.

Een jaar lang werkten leerlingen uit alle groepen van de Paulusschool, een brede school gevestigd in Bos en Lommer te Amsterdam, aan tekeningen, teksten of beelden over de school en de buurt. De projecten waren deels binnen schooltijd en gingen ook door in de naschoolse activiteiten. Zo konden de leerlingen, het merendeel van allochtone afkomst, beter worden in tekenen, schrijven, toneelspelen, presenteren, fotograferen, interviewen, discussiëren of filmen. Het boek en de bijbehorende dvd geven in tekeningen, tekst en beeld het resultaat weer.

Bibliotheek Cultuurnetwerk Nederland

In de bibliotheek van Cultuurnetwerk Nederland bevindt zich een uitgebreide en unieke collectie publicaties over cultuureducatie. De collectie omvat meer dan 25.000 titels: literatuur over kunst-, erfgoed-, media- en literatuureducatie, beleidsdocumentatie, les- en projectmateriaal voor het primair en voortgezet onderwijs, cd's, dvd's, video's en meer dan 200 binnen- en buitenlandse vakTijdschriftartikel.

De bibliotheek is voor iedereen toegankelijk en biedt diverse diensten aan. De infobalie verleent praktische assistentie en stelt op verzoek literatuurselecties samen. Studenten kunnen een rondleiding door de bibliotheek en uitleg over het gebruik van de catalogus krijgen.

LENEN

Om de collectie te raadplegen en publicaties te lenen kunt u langskomen, maar wij kunnen u ook per post publicaties opsturen. Daarvoor kunt u contact opnemen met de infobalie via telefoonnummer +31 302361200 of info@cultuurnetwerk.nl. De collectie is ook te raadplegen via de online catalogus. Om te lenen moet u ingeschreven zijn. Daarvoor vragen wij u om een geldig legitimatiebewijs (paspoort, rijbewijs of identiteitskaart) en een bewijs waaruit de juistheid van uw adresgegevens blijkt (bijvoorbeeld een recent bankafschrift).

Inschrijving als lener is gratis. Het leengeld per publicatie of audiovisueel materiaal is € 1,00.

Reserveren kost € 0,45 per titel. Studenten mogen gratis lenen op vertoon van hun studentenkaart.

Buitenlandse studenten kunnen helaas geen gebruik maken van deze regeling.

LID WORDEN

€34,50 per jaar voor instellingen en scholen en € 20,50 per jaar voor particulieren. Leden van de bibliotheek betalen geen leengeld en krijgen 50 procent korting op literatuurselecties. Bovendien ontvangen zij vier keer per jaar gratis Zicht op..., een publicatie over een steeds wisselend thema met een inleidend artikel, een literatuuroverzicht, websites en adressen.

RONDLEIDINGEN

Docenten aan hogescholen en universiteiten kunnen met studenten de bibliotheek op afspraak bezoeken voor een uitgebreide rondleiding met uitleg over de bibliotheek, het gebruik van de catalogus en een nadere kennismaking met de activiteiten van Cultuurnetwerk Nederland.

AANWINSTENLIJST

U kunt maandelijks per e-mail geattendeerd worden op de meest recente literatuur via de aanwinstenlijst van de bibliotheek van Cultuurnetwerk Nederland.